חיי שרה

א. אין היינטיקער סדרה לאָזט וויסן די תורה דעם סך־הכל פון די יאָרן פון שרה, אברהם און ישמעאל: אין התחלת הסדרה[1] — „ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים": און ביים סיום הסדרה — „ואלה ימי שני חיי אברהם גו' מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים"[2], „ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים"[3].

געפינט מען אין דעם אָ דבר פלא אין פירוש רש"י על התורה: כאָטש אָז ביי אַלע דריי שטייט דער וואָרט „שנה" „שנים" סיי ביים סכום מאה, סיי ביי די עשרות און סיי ביי יחידות, איז פרש"י אַנדערש ביי יעדערן פון זיי:

ביי שנות שרה[1] איז ער מפרש: „לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו", און דערפון לערנט מען אַף „בת ק' כבת כ' לחטא . . ובת כ' כבת ז' ליופי":

ביי אברהם[2] זאָגט רש"י „בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא" — וואָס מיינט (בפשטות) אָז מען לערנט אַרויס (ניט ווי ביי שרה[1]), וואו „כל אחד נדרש לעצמו", לערנט צווי ענינים — בלא חטא און יופי — נאָר) בלויז איין ענין ומעלה[4], אָז אויך זייענדיק בן ק' איז אברהם געווען (כבן ע' און בן ע') כבן ה' „בלא חטא":

און ביי ישמעאל[3] איז רש"י בכלל ניט מפרש פאַרוואָס „נכתב שנה בכל כלל וכלל"[5]!

אין מפרשי רש"י[6] איז דאָ אַן אריכות גדולה ושקו"ט ווי צו פאַרענטפערן די שינויים הנ"ל אין רש"י — אָבער נוסף אויף די פאַרשידענע שווערקייטן וואָס זיינען דאָ אין יעדן פון די תירוצים (שאין כאן המקום להאריך בזה), שטעלט זיך דאָ אָ שאלה כללית (ווי גערעדט כמה פעמים):

וויבאָלד אָז דער ענין איז כלל ניט פשוט, ביז אָז יעדער מפרש האָט אויף דעם אַן אַנדער הסברה — האָט דאָך רש"י, וואָס איז מפרש די פסוקים (אויך) פאַר אָ „בן חמש למקרא"[7], געדאַרפט קלאָר מאַכן זיין פירוש אין אַן אופן אָז עס זאָל ניט בלייבן קיין ספק בכוונת פירושו.

מוז מען זאָגן אָז רש"י'ס כוונה איז קלאָר פאַרשטאַנדיק פון די וועריאַנטע וואָס רש"י זאָגט בפירושו און ס'איז ניט נויטיק צו מוסיף זיין ע"ז.

---

1) כג, א.
2) כה, ז.
3) שם, יז.
4) במפרשים (דברי דוד להט"ז ריש פרשתנו. וראה גם משכיל לדוד שם — ודלא כבראי"ם שם ד"ה שני ח"ש) שלא הביא רש"י ענין היופי גבי אברהם כי באיש לא שייך מעלה זו — אבל אינו מתורץ מה שדורש רש"י רק ענין אחד?
ומ"ש במשכיל לדוד שם (וראה ט"ז שם באו"א) שיש ב' ענינים ב„בלא חטא" — שמענישים בידי שמים (ע"פ פרש"י בראשית ה, לב) ובידי אדם, ע"ש (וראה בארוכה השקו"ט בראי"ם ושאר מפרשי רש"י שם) — אינו מרומז כלל ברש"י, והו"ל לרש"י לפרש כן בהדיא (כדלקמן בפנים). ואכ"מ.
5) וכן אינו מפרש: בשנות יצחק (וישלח לה, כח), יעקב (ויחי מז, כח. ובשינוי), יוסף (שם בסופו ובשינוי). ולהעיר שגם אינו מפרש למה לא נכפל באברהם וכו' ע"ד שנכפל בשרה „שני חיי שרה — כולן שווין לטובה".
6) ריש פרשתנו. — וברמב"ן שם מסיק „ואין מדרשו זה („בת ק' כו") נכון".
7) לשון המשנה — אבות פ"ה מכ"א (בסידור אדה"ז — מכ"ב).

ב. דער ביאור אין דעם:

פון דעם וואָס רש"י זאָגט (ביי שרה"ן) „לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כו'" — אַז פון דעם[8] וואָס „נכתב שנה בכל כלל וכלל" איז מוכח „שכל אחד נדרש לעצמו כו' לחטא כו' ליופי" — איז פאַר־שטאַנדיק מעצמו, אַז אויך נאָכדעם ביי אברהם'ן, וואָס אויך ביי אים איז „נכתב שנה בכל כלל וכלל", מוז יעדער כלל זיין „נדרש לעצמו" און מ'לערנט אַרויס צווויי ענינים[9].

ובמילא איז מובן, אַז וועז רש"י זאָגט ביי אברהם'ן „בן ק' כבן ע"", מיינט ער דערמיט (ניט נאָר אַ התחלה פון דעם לימוד, איין לימוד (וואָס זיין סיום איז „בן ע' כבן ה') בלא חטא", נאָר אַ הוספה — נאָך) אַ באַזונדער לימוד[10]. און דאָס וואָס רש"י טייטשט ניט אויס, אין וואָס עס באַשטייט דער לימוד פון „בן ק' כבן ע"", איז עס דערפאַר וואָס דער חידוש וענין אין וואָס ביי אברהם'ן איז גע־וועז „בן ק' כבן ע"" שטייט בפירוש אין פסוק:

וועז דער אויבערשטער האָט אַנגע־זאָגט אברהם'ן, אַז ער וועט האָבן אַ זון פון שרה'ן, זאָגט דער פסוק[11] — „ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד גו'" — ס'איז ביי אים געווען אַ תמי' אַז ער זאָל קענען האָבן אַ קינד אין דעם גיל פון מאה שנה; און ווי רש"י איז דאָרט מפרש[12], אַז „בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח בעולם . . שמיהרו תולדותיהן בני ס' ובני ע'"[13].

ועפ"ז איז פאַרשטאַנדיק בפשטות אין וואָס עס איז געווען „בן ק' כבן ע"" ביי אברהם אבינו: אע"פ אַז דעמאָלט (מצד דעם „תשות כח בעולם") איז דער גיל צו האָבן קינדער געווען ביז „בני ע'" — איז אָבער דער תשות כח ניט געווען בא

---

8) דלא כמ"ש ברע"ב וראב"ם (ד"ה בת ק' וד"ה שני ח"ש) ריש פרשתנו, שההיקש „בת ק' כו'" נלמד ממש"נ אח"כ „שני חיי שרה" (וגבי אברהם נלמד מיתורא דקרא „ואלה ימי שני חיי אברהם גו'". משא"כ גבי ישמעאל שאין יתור בלשון הכתוב, ע"ש), וכמו שהקשה עליו במשכיל לדוד שם (וראה שם (וכן בגו"א, לבוש ועוד) עוד קושיות על פי' הרא"ם. ואכ"מ).

9) לולא דמסתפינא הייתי אומר דברש"י הי' כתוב „בן ק' כבן ע' לכח (או כי"ב — ראה לקמן בפנים) ובן ע' כבן ה' בלא חטא". והמעתיק שלא הבין ה„לכח" — השמיטו. — ויש לחפש בדפוסים הראשונים וכת"י**.

זה עתה ראיתי במהד"ת של ברלינר שהוסיף בסוגריים תיבת „לכח" אבל לא ציין מקורו.

10) ועפ"ז מתורצת בפשטות קושיית המפרשים (גו"א ודברי דוד ריש פרשתנו) דל"ל היקש ד„בן ק' כבן ע"", והרי בהיקש „בן ק' כבן ה'" סגי?

11) לך יז, יז.

12) וכבר האריכו בזה ברמב"ן ומפרשי רש"י שם. ואכ"מ.

13) דתרח הוליד את אברם והוא בן ע' (נח יא, כו). וצ"ע בכתבו „בני ס'". ובפרט שמסתמך על הדורות „שמנח ועד אברהם" ואין שם זכר לשישים. ואולי מקורו „ויצחק בן ס' שנה בלדת אותם" (תולדות כה, כו), ותו לא (מצינו ש)התפללו יצחק ורבקה. ודוחק.

ולהעיר מ„אחת לס' או לע' שנה" (כריתות ו, ב. ירוש' יבמות פ"ח ה"ג).

---

*) להעיר דגבי אברהם לא העתיק רש"י בהד"ה חחילת הכתוב „ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי" (ומזה מוכח גם דלא כפי' החזקוני וגו"א ריש פרשתנו. לבוש פרשתנו כה, ז. ועוד).

**) בדפוס ראשון וכת"י רש"י שחת"י הוא כבפנים. ובדפוס שני דרש"י כל פירוש רש"י זה ליתא.

---

*) ובכת"י רש"י שתח"י (וכן בדפוסים הראשונים דפרש"י) ליתא „בני ששים" (בדפוס א' (ורוב כת"י שתח"י) „בני שלשים ובני שבעים"; בכמה כת"י — רק „בני שבעים"; ובדפוס שני „בני שלשים ובני ארבעים").

אברהם׳ען•[13] (און ווי מ׳זעט, אַז ער האָט געבוירן ישמעאל׳ן צו פ״ו שנה[14]), אַז אויך זייענדיק אַ „בן ק׳״ איז ער גע־בליבן „כבן ע׳״•[14].

[ועפ״ז יומתק ויובן פרש״י אויף „הלבן מאה שנה יולד״, (ניט אַז דאָס איז אַ תמי׳ — ווי אַזוי קען ער האָבן אַ קינד צו מאה שנה — נאָר) אַ „תמי׳ קיימת״, „אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה לי״].

משא״כ שרה, היות אַז „חדל להיות לשרה אורח כנשים״[15], איז פאַר איר ע״פ טבע אוממעגלעך געווען דאַן צו גע־בוירן קינדער[16] (און באַ איר[17] האָט גע־מוזט זיין דער נס[12] — „היפלא מה׳ דבר״[18] — אַז ביי איר זאָל געבוירן ווערן יצחק) [נאָר שרה האָט געטראַכט אַז אויך אברהם קען ניט האָבן קיין קינ־דער[19] — „ותצחק שרה גו׳ אחרי בלותי גו׳ ואדוני זקן״[20]].

עפ״ז איז אויך פאַרענטפערט אַ קשיא גדולה — פאַרוואָס רש״י שטעלט זיך ניט אָפּ אויף דעם וואָס ביי אברהם׳ען זיינען געבוירן געוואָרן קינדער (בני קטורה[21]), מער ווי פערציק יאָר נאָך לידת יצחק[22], און עס ווערט דערביי ניט דערמאָנט אַז די הולדה איז געווען דורך אַ נס[12] —

ווייל דאָס איז שוין באַוואָרנט אין די ווערטער „בן ק׳ כבן ע׳״, אַז ביי אברהם׳ן איז ניט געווען קיין תשות כח וואָס האָט מגביל געווען האָבן קינדער ביז ע׳[23], „תשות כח״ האָט אויף אים קיין שליטה ניט געהאַט•[23] — און במילא

•13) להעיר מרש״י ישן לך יז, כד: והי׳ מתיירא שהי׳ זקן — אבל אין מזה ראי׳ לגבי תשות כח בנוגע להולדת בנים.

14) לך טז, טז.

•14) בבראשית זוטא (ירושלים, תשכ״ב) עה״פ: „בן מאה כבן שבעים לנוי״. אבל ע״ד הפשט לא מצינו שהנוי פשוט בבן שבעים (ובפרט ע״פ פרש״י שאז הפסיקו ללדת) יותר מבן ק׳.

15) וירא יח, יא. — ולהעיר שאף שבתחילת הכתוב נאמר „ואברהם ושרה זקנים״, בסיום הפסוק נתוסף ש„חדל להיות לשרה גו׳״, אבל לא נתוסף באברהם ענין עד״ז — של תשות כח וכיו״ב.

16) ואף שבלאה״כ הרי היתה עקרה (נח, יא, ל) — אין הכרח שידעה עד״ז (ע״פ דרך הפשט — משא״כ למ״ד (יבמות סד, ריש ע״ב) דאיילונית היתה, דניכרת בסימנים). וראה לך טז, ב: עצרני ה׳ מלדת גו׳ אולי אבנה ממנה.

17) ע״ד הדרש גם אברהם הי׳ עקר (יבמות שם, א. ועוד). אבל לא הובא זה בפרש״י עה״ת. וי״ל הטעם — כי הוא היפך הפשט, כדמוכח מישמעאל כו׳ (כמ״ש בראב״ע נח שם).

ומ״ש רש״י (לך טו, ה) „צא מאצטגנינות שלך . . שאינך עתיד להעמיד בן כו׳״ — הרי (נוסף למ״ש במפרשי רש״י שם, שעכצ״ל שהכוונה ב„להעמיד בן״ היא לבן משרה — שהרי נולד ישמעאל קודם שנשתנה שמו לאברהם — הרי) מזה ששינוי „המזל״ (פרש״י שם) דיו שיוליד בן, מוכח, שלא הי׳ עקר.

18) וירא שם, יד.

19) ואף שהוליד ישמעאל בהיותו בן פ״ו שנה, כנ״ל (וראה לך שם: עצרני גו׳ (ולכן) בא נא גו׳) — אין זו הוכחה שגם עתה (י״ד שנה לאח״ז) עדיין ראוי להוליד. ודוחק קצת. וראה לקמן בפנים סעיף ג.

20) וירא שם, יב. וראה רש״י לך טז, ה.

21) פרשתנו כה, א ואילך. וראה רש״י פרשתנו (כד, סב) שבעת שיצחק חזר מהליכתו להביא הגר לאברהם שישאנה פגש את רבקה כו׳.

22) שהרי יצחק נשא את רבקה בהיותו בן ארבעים שנה (תולדות כה, כ).

23) וזהו ג״כ החידוש בלימוד זה („בן ק׳ כבן ע׳״) — שלכן הוצרך הכתוב להוסיף תיבת שנה גם גבי כלל זה — כי לולי זה הי׳ מקום לומר, דזה שהוליד אברהם בני קטורה הוא (לא מפני שמלכתחילה לא הי׳ אצלו „תשות כח״, כ״א) מפני שלאחרי שנתברך מהקב״ה שיוליד יצחק חזר כוחו כו׳ ונשאר אצלו גם אח״כ,

[ובפרט שנתברך (לך יז, ו) „והפריתי אותך במאד מאד״ — דלא כשרה שנתברכה רק „נתתי ממנה . . בן״ (שם, טז)],

וע״ז מחדש הכתוב שאברהם הי׳ „בן ק׳ כבן ע׳״, שמלכתחילה לא הי׳ תשות כח אצל אברהם, והי׳ אפשר להוליד ע״פ טבע.

•23) וגם אצל יעקב לא הי׳ תשות כח, שהרי נשא אשה בהיותו בן פ״ד (ראה רש״י ס״פ תולדות, ויצא

האָט ער געהאַט קינדער צו ק' און אויך פיל שפעטער, ע"ד ווי די מעלה פון „בלא חטא", וואָס הגם אַז דער לשון איז „בן ע' כבן ה' בלא חטא", מיינט עס דאָך ניט אַז נאָכדעם איז געווען ח"ו אַנ־דערש, נאָר אַז ער איז געבליבן כל ימי חייו בלא חטא[24].

ג. מיט דעם חילוק צווישן אברהם און שרה — וועט אויך רעכט ווערן דער שינוי בפירושי רש"י:

אויפן פסוק[25] „היניקה בנים שרה" איז רש"י מפרש: „ביום המשתה · הביאו השרות את בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק".

אויפן פסוק (אין אַנהויב פ' תולדות[26]) „אברהם הוליד את יצחק" זאָגט רש"י „לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבי־מלך נתעברה שרה . . מה עשה הקב"ה צר כו' והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק".

דאָרף מען פאָרשטיין וואָס ביי שרה'ן זאָגט רש"י אַז די שרות[27] (נשים חשו־בות) האָבן געזאָגט „לא ילדה שרה", און בנוגע צו אברהם'ן איז ער מפרש אַז שהיו „ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה"[28]?

אויך איז ניט פאָרשטאַנדיק: דאָס וואָס „היניקה בנים שרה" איז נאָר אַ בירור אַז „ילדה שרה" (און דער קינד איז ניט קיין „אסופי"), דאָס איז אַבער ניט קיין באַ־וויזן אַז דאָס איז אברהם'ס אַ קינד — האָבן דאָך די שרות געקענט זאָגן (ווי די ליצני הדור), אַז „מאבימלך נתעברה שרה"[29], וויסנדיק אַז אברהם איז אַ זקן בן מאה שנה?

די תמי' אין דעם איז נאָך שטאַרקער: אין גמרא[30] ווערן געבראַכט די צוויי ענינים אין איין המשך — „היניקה בנים שרה . . היו כל אומות העולם מרננים . . שהביאו אסופי מן השוק . . אברהם אבינו הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם . . והניקה את כולן, ועדיין היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יוליד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק כו'".

ע"פ הנ"ל ווערט עס פאַרענטפערט: דער חידוש ותמי' ביי די שרות איז מלכתחילה געווען נאָר בנוגע צו שרה'ן, היות אַז ביי איר איז „חדל להיות וגו'" איז ניט מעגלעך צו האָבן קינדער: משא"כ אברהם, זעענדיק אַז ער האָט געבוירן ישמעאל'ן צו פ"ו שנה, איז ביי זיי שוין קיין פלא ניט געווען וואָס ער קען האָבן אַ קינד אויך צו בן מאה.

כט, כא) — ובפשטות הטעם שלא נשא קודם י"ל שהי' מפורסם ציווי אברהם לא לקח גו' כ"א ממשפחתי גו' ולא רצה לעזוב הוריו עד שיצוהו ע"ז (ראה רש"י ס"פ נח). ולכן רק אח"ז אמר „אימתי אעמיד י"ב שבטים" (רש"י ויצא שם).

וראה לקמן בסוף השיחה והערה 46.

24) ראה שקו"ט במפרשי רש"י (ראי"ם (ד"ה שני ח"ש), גו"א ועוד) ריש פרשתנו — בנוגע לשרה. ואכ"מ.

25) וירא כא, ז. וראה גם רש"י לך יז, טז.

26) כה, יט.

27) וברש"י לך שם „שהיו מרננים עליהם כו'". וראה השינויים בזה גם במקומות שצויינו בהערה 30. פסיקתא דר"כ פ' שוש אשיש. פסיקתא רבתי פמ"ב. ואכ"מ.

28) ע"פ פי' הא' ברש"י וירא (כא, ב) „שנולד לט' חדשים שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא" — מובן שרק „ליצני הדור" היו אומרים כן. ולהעיר גם מרש"י שם כ, טז.

29) או ממי שהוא אחר (ראה הערה שלפנ"ז).

30) ב"מ פז, א. וראה תנחומא תולדות (א־ג). ועוד.

און דערפאר איז אויך ביי אנשים חשובים בכלל — קיין פלא ניט געווען וואס „אברהם הוליד את יצחק"; נאר די „ליצני הדור" — ווערען עס איז ניט נוגע ווי די זאך איז באמת און זיי זוכן נאר א מקום צו פראווען ליצנות כו' — נאר זיי האבן געזאגט (און מיט א ליצנות) „מאבימלך נתעברה שרה".

דער אויבערשטער האט אבער געוואלט באוואנען אפילו די „ליצני הדור", און דערפאר „צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל (אפילו די „ליצני הדור") אברהם הוליד את יצחק".

ד. דער טעם פארוואס רש"י איז ניט מפרש ביי ישמעאל „בן ק' כבן ל' ובן ל' כבן ז'" (אע"פ וואס אויך דארט שטייט „שנה בכל כלל וכלל") — איז ווייל דאס איז מובן מעצמו, לויט דעם פירוש רש"י אין דעם זעלבן המשך בא אברהם: בן ק' כבן ל' — אן תשות כח[31] ובן ל' כבן ז' — לחטא (זיין תשובה טאן[32] — זאגט דערמיט דער פסוק איז שוין געווען פון ל' שנה אן[33]).

עפ"ז דארפ'ן אבער פארשטיין פירוש רש"י על אתר:

אויף „ואלה שני חיי ישמעאל גו'"[34] זאגט רש"י: „למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב" (ווי רש"י איז דערנאך גליין' מפרש, אז „משנותיו של ישמעאל למדנו ששימש יעקב בבית עבר י"ד שנה"). דאס הייסט, אז מיט מודיע זיין דעם מספר שנותיו של ישמעאל איז דער פסוק ניט אויסן צו זאגן (אדער מרמז זיין עפעס) בשייכות צו ישמעאל אליין, נאר דאס איז „כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב".

אויך איז לויט דעם פרש"י ניט פארשטאנדיק כלל וכלל — „למה נכתב שנה בכל כלל וכלל"?

דאס איז מכריח צו זאגן בפרש"י אז „למה נכתב שנה כו'" איז מלכתחילה קיין קשיא ניט (נאכ'ן פירוש בא אברהם'ן, כנ"ל) — די קשיא איז אבער „למה נמנו שנותיו של ישמעאל" בכלל — ווי דער בן חמש למקרא זעט אז תורה דערציילט נאר ענינים וועלכע זיינען נוגע — אפילו ניט וועגן חנוך ומתושלח[34] הצדיקים[35]

פארענטפערט רש"י אז דאס איז צוליב יעקב אבינו.

לויט דעם איז אבער מובן, אז אויך מיט צוגעבן „שנה בכל כלל וכלל" איז דער פסוק ניט אויסן (נאר) צו פאר־גלייכן זה לזה די יארן פון ישמעאל'ן („בן ק' כבן ל' וכו'") — וואס דאס איז נאר א חידוש און מעלה (נוספת) אין ישמעאל'ן — וויבאלד אז דער פסוק בכלל איז ניט אויסן ישמעאל'ן גופא, נאר בנוגע צו יעקב'ן.

און דאס וואס דער פסוק זאגט פארט (אויך) ביי ישמעאל'ן „שנה בכל כלל וכלל" — וואס דער אפטיילן יעדער „כלל" פון שנים לעצמו, איז כנ"ל מרמז אויף א מעלה און אויפטו וואס איז געווען ביי ישמעאל'ן אין יעדערן פון די זמנים (ק', ל', ז') —

איז דאס (ניט כדי אז מ'זאל פאר־גלייכן די יארן פון ישמעאל זל"ז, אז ביי

31) דבן שלשים לכח (אבות פ"ה שם) — והוא נראה במוחש גם לבן חמש. וראה לקמן בפנים.

32) רש"י כה, ט. וראה רש"י כב, א. וראה לקמן הערה 40. ולהעיר מריב"א עה"ת ריש פרשתנו (בשם הר"ר אליקים). משכיל לדוד שם (בסוף הד"ה).

33) ראה לקמן בפנים והערה 40.

34) רש"י נח ז, ד.

35) ראה פרש"י במגלה — שציינו רש"י כאן.

אים זיינען געווען אֶת די מעלות כו', נאָר „כדי לייחס בהם . . יעקב"[36]: צו לאָזן וויסן יחוס (מעלות[37]) יעקב — דאָס וואָס די תורה איז מרמז דאָ בנוגע יש־מעאל'ן (זיינע מעלות) איז „לייחס בהם . . יעקב" — מ'זאָל וויסן אַז ביי יעקב'ן זיינען מיוחס־דיקע יאָרן — אֶת די מעלות גופא זיינען בא יעקב'ן באופן אחר לגמרי.

ה. דער ביאור אין דעם:

דער שינוי וואָס איז געווען אין יש־מעאל'ן צו „בן ק"י איז וואָס ער איז שוין געווען א בעל תשובה. ווי רש"י זאָגט בפירושו[38], אַז ישמעאל האָט תשובה גע־טאָן נאָך בחיי אברהם, און ישמעאל איז געווען ניין און אַכציק יאָר[39] בשעת מיתת אברהם[40].

און דאָס באַווײַזט רש"י, אַז ניט קוקנדיק אויף דעם וואָס ער איז געווען א בעל תשובה, ביז אַז ביי אים שטייט „ויגוע"[41] (א לשון וואָס שטייט נאָר ביי צדיקים[42]), האָט עס אַבער קיין באַ־טרעף ניט לגבי דער צדקות פון יעקב.

די מעלה פון „בן שלשים" איז — קודם זמן התשות כח פון בן ס' בן ע' — „בן שלשים לכח" (בלשון המשנה[43]), און ווי מ'זעט במוחש אויך א בן חמש, אַז אין גיל פון שלשים איז די גבורה ביים מענטשן בעוצם תוקפה. און ישמעאל, זייענדיק דערצו אזא וואָס „ידו בכל"[44], איז מובן אַז אין עלטער פון שלשים איז ער געווען א גיבור.

און פונדעסטוועגן האָט אויך יש־מעאל'ס גבורה קיין באַטרעף ניט קעגן גבורתו של יעקב, און ווי רש"י איז מפרש אויפן פסוק[45] „ויגל את האבן מעל פי הבאר" — „כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול"[46], אע"פ וואָס דעמאָלט איז יעקב געווען — לויט פרש"י[47] — בן ע"ז שנה.

דער ענין מיוחד פון א „בן שבע" איז פאַרשטאַנדיק פון פרש"י הנ"ל ביי אברהם — „בן ע' כבן ה' בלא חטא" — אַז זייענדיק א קטן איז ער „בלא חטא".

וואָלט מען געקענט מיינען אַז אין דעם פרט איז ניט שייך צו מחלק זיין

36) להעיר גם מיריעות שלמה למהרש"ל (והובא בשפ"ח) לפרש"י שם.

37) ועפ"ז יומתק הלשון „לייחס" ולא בפשטות „לידע" וכיו"ב.

38) לך טו, טו. פרשתנו כה, ט.

39) שהרי כשנולד ישמעאל הי' אברהם בן פ"ו (כנ"ל), ואברהם מת בן קע"ה (פרשתנו כה, ז).

40) להעיר, שמפרש"י וירא (כב, א. שם, ג) משמע, שישמעאל כבר עשה תשובה בעת העקידה, ואז הי' בן נ"א שנה [כי יצחק הי' בן ל"ז בעת העקידה (רש"י תולדות כה, כ), וישמעאל הי' בן י"ד כשנולד יצחק (שנימול בן י"ג שנה (לך יז, כה) ו„למועד הזה בשנה האחרת" (לך שם, כא) נולד יצחק)]. וראה לעיל בפנים.

41) פרשתנו כה, יז.

42) רש"י שם.

43) אבות פ"ה שם.

44) לך טז, יב.

45) ויצא כט, יו"ד.

46) שמזה גופא מוכח שגם גבורה גשמית מעלה היא (גם) אצל יעקב. ולהעיר ממחז"ל (שבת צב, א. נדרים לח, א) שאין השכינה שורה אלא על גבור (ועיין רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ה"א).

ויש לומר טעם לזה גם ע"ד הפשט — כי זה נוגע לקיום הציווי הראשון (בראשית א, כח) „מלאו את הארץ וכבשוה ורדו גו'". ואכ"מ.

47) ס"פ תולדות.

*) עפ"ז יומתק ג"כ מה שדוקא כאן הודיע הכתוב שכחו גדול — כי הליכת יעקב לבית לבן היתה לקחת לו משם אשה — קיום הציווי „פרו ורבו (ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו גו')".

צווישן ישמעאל און יעקב — אין דעם ענין פון קטנים „בלא חטא" זיינען זיי לכאורה ביידע גלייך:

זאגט תורה אז אויך אין דעם[48] האט ישמעאל קיין באטרעף ניט לגבי יעקב, ווייל די עצם מציאות פון יעקב איז אנדערש פון ישמעאל, בן האמה[49], ובמילא איז וועגן וואס פאר א זאך עס רעדט זיך — אין יעדן פרט ופרט — איז יעקב אינגאנצן אנדערש, העכער פון ישמעאל'ן[50].

און דערפאר „לא נמנו שנותיו של ישמעאל (כולל די מעלות וואס זיינען מרומז אין די ג' פעמים „שנה") ... (נאר) כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב".

(משיחת מוצש"ק פ' חיי שרה תש"מ)

48) להעיר מרש"י תולדות כה, כב.

49) ועפ"ז יובן פרש"י ח"ש כד, ח „ענר אשכול וממרא", ותו לא (וראה רמב"ן שם דמפרש בהיפך). ובכל אופן קשה מפרש"י ח"ש כד, מט. ואכ"מ.

50) להעיר גם מלקו"ש חט"ז ע' 149 ואילך.